

Nemen we als baptisten de doop wel serieus?

Over de doop als belichaming van het Evangelie

- door drs. Teun van der Leer -

Inleiding

Baptisten en de doop. Die hebben wat met elkaar. Dat zit al in onze naam. 'Baptist' komt van het Griekse *baptizoo* dat 'doop' betekent in het NT. En ook al word ik nooit moe om uit te leggen dat niet de doop de kern van onze identiteit is, maar de gemeente, dan nog ontkomen we er niet aan om het regelmatig over de doop te hebben. Dat vinden we trouwens helemaal niet erg! Want doopdiensten zijn en blijven hoogtepunten in ons gemeentelven en om je werk als voorganger of oudste 'met vreugde' te kunnen doen en niet 'al zuchtende',¹ helpt het enorm als je de raads- of gemeentevergadering kunt openen met de mededeling 'er zijn enkele doopaanvragen binnengekomen'. De mededeler glundert en de gemeente glundert terug. 'Baptisten doen het kopje onder' en dat willen ze weten ook!

Ik ga het dus over de doop hebben vandaag. Niet over de vraag welke doop de bijbelse doop is – kinderdoop of belijdenisdoop. Dat is al heel vaak bediscussieerd in de kerkgeschiedenis en de standpunten over en weer zijn voldoende bekend. Bovendien zou mijn verdediging van de belijdenisdoop en afwijzing van de kinderdoop – een visie die u hopelijk niet verrast uit mijn mond – er bij u wel ingaan als Gods Woord in een ouderling, maar tegelijk weinig nieuws opleveren. Het zou ook helemaal niet spannend zijn op deze plaats en met dit publiek. We zijn immers grotendeels 'onder ons'. Iets spannender zou het kunnen worden als ik mijn college zou wijden aan de verhouding tussen doop en lidmaatschap en alle vragen die dat momenteel in onze gemeenten oproept met betrekking tot leden en vrienden, open avondmaal en open of gesloten lidmaatschap. Ook dat ga ik niet doen. Over die thematiek zal straks het vijfde deel van onze Baptistica Reeks gepresenteerd worden, met zes stevige artikelen hierover, die u persoonlijk en als gemeente kunnen helpen in uw eigen bezinningsproces en gedachtevorming daarover. Daar wil ik vandaag niet al op vooruit gaan lopen. Ik denk dat het van belang is dat we dat gesprek eerst in alle openheid met elkaar voeren.

Waar ik het vandaag over wil hebben is de vraag of wij onze eigen doop wel serieus genoeg nemen. Of de doop werkelijk de plaats heeft in ons denken en doen, in ons geloven en handelen en bovenal in ons gemeentelven, die hem toekomt. Wat is eigenlijk de betekenis van de doop en komt die betekenis in onze doop- en gemeentepraktijk voldoende aan de orde?

Het punt is dat wij als baptisten over het algemeen heel goed weten *wie*, *wanneer* en *hoe* gedoopt mag worden (namelijk alleen gelovigen, na een persoonlijk geloofsgetuigenis en door onderdompeling), maar dat we veel minder stilstaan bij de vraag *wat* de doop precies betekent, wat er in de doop gebeurt en

---

¹ Hebr. 13:17 NBG51.

wat de consequenties daarvan zijn.² Beweegt ons denken over de doop en onze dooppraktijk zich wel op het 'niveau' van de doop? Of zijn onze dooptheologie en onze dooppraxis eigenlijk te mager?

Wat is de doop?

De doop is, zou je kunnen zeggen, de *belichaming* van het evangelie. Wat het evangelie inhoudt en betekent, wordt in de doop aangereikt en uitgedrukt. Als *antwoord* op het evangelie is de doop *inhoud* van het evangelie. Alles wat ons aan heil in Christus Jezus geschonken wordt, komt in de doop aan de orde. Denk aan vergeving en afwassing van zonden, wedergeboorte, eenwording met Christus in zijn dood en opstanding, verbondenheid met zijn lichaam, de gemeente, de gave van de Heilige Geest. Adolf Schlatter – NT-cus aan het begin van de 20^e eeuw – schrijft dat er 'geen gave of kracht is die de apostolische documenten niet toeschrijven aan de doop'.³ Je zou kunnen zeggen dat in de doop het 'volle' evangelie zichtbaar en tastbaar wordt. Aan de hand van de doop kun je het hele evangelie uitleggen en illustreren. In die zin is de doop ook voluit – met een variant op 1 Kor. 11:16 – 'verkondiging van de dood en opstanding des Heren, totdat Hij komt'.

Wat gebeurt er in de doop?

Verkondiging van het evangelie is nooit zonder effect. Waar het evangelie verkondigd wordt *gebeurt* iets. Denk aan de belofte in Jesaja 55 dat het Woord nooit leeg, nooit vruchteloos (NBV), dus niet zonder effect, naar God terugkeert. God handelt in de prediking van het evangelie en dat geldt ook voor de doop, als zichtbare prediking van het evangelie. De doop heeft dus iets sacramenteels. Dat is althans het woord dat we gebruiken om uit te drukken dat er iets van Godswege plaatsvindt.

Nu zijn we als baptisten een beetje huiverig voor het woord sacrament. Dat heeft voor ons al gauw iets van een magische handeling die automatisch – door middel van bepaalde handelingen, desnoods los van geloof en leven – effect zou sorteren. En daar hebben we – terecht – een zekere allergie voor ontwikkeld. Wij menen in het NT te zien dat er altijd sprake is van een wisselwerking, van betrokkenheid van het gelovige subject, van een antwoordende mens. Doop of avondmaal zonder geloofsbetrokkenheid is bijbels-theologisch gezien beslist te mager. Maar dat wil nog niet zeggen dat we dan dus gehouden zijn om de doop alleen als een symbool te zien van iets dat al(lang) heeft plaats gehad. Een handeling die uiterlijk vorm geeft aan wat innerlijk al is gepasseerd. Want dat roept de vraag op of God dan nog wel aanwezig is in de doop, of Hij überhaupt nog nodig is. Hij heeft zijn werk eigenlijk al gedaan – in de voorafgaande bekering en wedergeboorte – en de doop is dan alleen nog ons antwoord, onze stap van gehoorzaamheid. Dan handelt God *voor* de doop, maar niet *in* de doop en wordt deze tot een volstrekt menselijk gebeuren. Dat roept tenminste twee kritische vragen op:

1. Lopen we dan niet het gevaar dat alles gaat draaien om ons geloof en ons getuigenis en dat onze eigen geloofs(ervaringen) dan helemaal centraal komen te staan? En is dat – zeker in onze tijd – niet een enorm risico? Dat de doop (en dus het evangelie) ons vooral bevestigt en nauwelijks meer tegenspreekt? Wordt

---

² Stanley K. Fowler opent zijn boek *More Than A Symbol. The British Baptist Recovery of Baptismal Sacramentalism* (Carlisle 2002) met de zin: 'One of the ironies of Christian history is that Baptists, in spite of their name, have been slow to develop a *theology* of baptism'.

³ Adolf Schlatter, *Die Theologie des Neuen Testaments II, Die Lehre der Apostel* (1910), 495, geciteerd in G.R. Beasley-Murray, *Baptism in the New Testament* (Carlisle 1972¹⁹⁶²), 263.

geloven dan niet meer een vorm van zelfvervulling dan van zelfverloochening?
2. Als de doop alleen een symbool is, wat is dan het wezenlijk belang er nog van? Dan is het toch niet meer dan een uiterlijke rite, die ook achterwege gelaten kan worden? Want voegt die dan nog toe? En hoe kunnen we het dan nog zo belangrijk vinden dat mensen die doop ondergaan? Want welke baptist zou er koste wat kost aan een *ritueel* vast willen houden?!!

Sacrament noch symbool, maar effectief teken

Om boven genoemde redenen denk ik dat wij er niet aan ontkomen weer na te denken over de – wat ik toch maar noem – sacramentele betekenis van de doop. Niet in de zin van een *ex opere operato*, waarbij de handeling volgens de juiste rite en met de juiste woorden het effect in zich bergt (letterlijke betekenis: uit het werk zelf volgt de bewerking). Wat dat betreft staat de beroemde en beruchte preek van Spurgeon over *Baptismal Regeneration* op 5 juni 1864, waarin hij met zijn geweldige retorische kracht radicaal afrekenet met elke vorm van automatische buiten geloof en bekering om, nog altijd als een huis: 'No outward forms can make you clean, the leprosy lies deep within (...) None but Jesus, none but Jesus, can do helpless sinners good'.⁴ (Wat overigens niet wil zeggen dat Spurgeon geen oog had voor Gods handelen in de doop. Hij was meer calvinistisch dan zwingliaans in zijn sacramentsopvatting. Maar de verbinding met geloof was voor hem essentieel en in deze preek stond juist dat op het spel).

In de tweede helft van de 20^e eeuw zien we in het Engelse baptisme een ontwikkeling die wel een 'sacramental turn' wordt genoemd.⁵ Een hernieuwde bezinning op wat er in de doop (en in het avondmaal en bij de bevestiging van ambtsdragers, maar dat laat ik hier nu rusten) gebeurt, in een verlangen om serieus te nemen dat God handelt in de doop en om onze dooptheologie meer vlees op de botten te geven. Dit vanuit de gedachte dat onze angst om 'te veel' van de doop te maken, ons bij het andere uiterste had gebracht, namelijk er te weinig van te maken en daarmee, zoals Olof de Vries het in een ander verband zo pregnant heeft verwoord, het doopvont theologisch leeg te laten lopen.⁶ We zullen dus na moeten durven denken over wat er in de doop gebeurt. Dat hoeft niet per se met het woord sacrament verbonden te worden. Vanwege de associaties die dit woord oproept leidt het toch gauw tot misverstanden als het gaat om wat we ermee bedoelen. De Engelsen gebruiken ook wel het woord 'ordination', instelling of inzetting. Beasley-Murray, de oud-rector van Spurgeon's College, spreekt in zijn nog altijd gezaghebbende studie over de doop in het NT uit 1962, over een 'symbol with power', een symbool waar kracht vanuit gaat; je zou ook kunnen zeggen een *geladen* symbool. Overigens voegt BM daar zelf direct aan toe: 'that is, a sacrament'. Zijn uitleg van dat begrip vind ik erg verhelderend. Het gaat in het sacrament, aldus BM, om genade die geschonken wordt, en dat maakt het meer dan een symbool. Die genade wordt actief,

---

⁴ De preek is te lezen op <http://www.spurgeon.org/sermons/0573.htm> (geraadpleegd d.d. 7-9-2012)

⁵ De term komt van Paul W. Goodliff in *Ministry, Sacrament and Representation: Ministry and Ordination in Contemporary Baptist Theology, and the Rise of Sacramentalism* (Centre For Baptist History and Heritage Studies 2, Oxford 2010): 'It became clear that an unexpected trend was present, what I term the "sacramental turn".', 1. Zie hierover ook Henk Bakker, 'The Roaring Side of the Ministry: A Turn to Sacramentalism', *Perspectives in Religious Studies* [National Association of Baptist Professors of Religion] 38/4 (2011), 403-426.

⁶ O.H. de Vries, 'Bevestigingsdoop doet doopvont theologisch leeglopen', in *Soteria* 12.3 (1995), 35-37. Vgl. Brian Haymes, 'Making too little and too much of Baptism?', in: A.R. Cross (ed.), *Ecumenism and History* (Milton Keynes 2002), 175-192.

actueel, dat wil zeggen op het moment zelf, geschonken, door God zelf. Het betreft geen onpersoonlijke invloed die met de materiële substantie geschonken wordt (water, brood, wijn), maar het is altijd God zelf die zich in het sacrament aan ons geeft door zijn Geest. Genade bestaat niet los van Hem, maar is altijd God in actie. Met andere woorden, zegt BM, 'in baptism we are concerned less with water than with the Living God'.⁷ Vandaar dat hij ook wel het begrip 'ontmoeting' gebruikt; de doop is een *ontmoetings*gebeuren en in een ontmoeting gebeurt er iets van beide kanten.

Ook McClendon vermijdt het woord sacrament, maar verbindt het woord symbool met de zgn. 'speech-act' theorie. Woorden werken; afhankelijk van hun context bewerken ze iets, resulteren ze effect. Als u langs fietst en ik roep 'halt' is de kans groot dat u gewoon doorfietst. Maar als ik een politie uniform draag en ik roep 'halt', dan is de kans groot dat u stopt, of juist nog harder wegfietst :-). In beide gevallen heeft het woord effect. Net als wanneer de ambtenaar van de burgerlijke stand zegt 'hierbij verklaar ik u man en vrouw'. De vraag is dus, zo zegt McClendon, hoe het symbool wordt gebruikt en door wie 'and with what force'.⁸ Vandaar dat zijn voorkeur uitgaat naar het begrip 'effectief teken'. Hij noemt de doop een teken van de nieuwe oriëntatie op het komende rijk van God. Als zodanig is de doop een 'gezonden worden, een wijding tot dienstbetoon'.⁹

De doop als nieuw begin

Daarmee kom ik op een ander punt waar we als baptisten de doop m.i. nog veel serieuzer zouden kunnen en moeten nemen, namelijk de doop als het begin van een weg van discipelschap. Te vaak wordt de doop bij ons nog beleefd als een soort eindstation: nu ben je binnen, nu hoor je er helemaal bij. Soms wordt dit door dopelingen en met name jongeren die in ons midden opgroeien ook zo beleefd: na je doopaanvraag kreeg je bezoek en aandacht – van de predikant, ouderlingen, misschien je jeugdleider – en daarna wordt het stil. Dat de doop als een soort afsluiting ervaren wordt heeft historische wortels in de Engelse context van het puritanisme, zeg maar onze geboortegrond als baptisten. De vraag naar heilszekerheid en het persoonlijk ondervinden van 'zaligmakende genade' was vaak een lang proces en het komen tot volle zekerheid op grond waarvan de doop dan plaatsvond, was zo de afsluiting van een lange weg. Ook in een evangelisch denkklimaat dat alle kaarten zet op het 'Jezus aannemen en gered worden' kunnen bekering en doop ongewild tot een eindstation worden. Hier kan het functioneren van de doop in de anabaptistische traditie (de dopers die een eeuw eerder ontstonden in Zwitserland en Zuid-Duitsland) een goede aanvulling en correctie vormen. Voor hen was de doop geen afsluiting, maar het begin van een weg, namelijk de weg van de navolging van Christus. De dopeling treedt toe tot een nieuwe werkelijkheid waarin vergeving, verzoening en broederliefde centraal staan. Daarom zou ik ervoor willen pleiten de doop niet zozeer te zien als een eindstation, maar als een startbewijs, een nieuw begin, een eerste stap op de weg van discipelschap.

De doop als uitgezonden worden

In Matteüs 28 staat de doop in de context van het zgn. zendingsbevel in het kader van discipelschap. Kern van Jezus' opdracht is niet het dopen, maar het maken van discipelen en dat doe je door mensen te dopen en hen te leren

---

⁷ *Baptism in the New Testament*, 266.

⁸ James Wm. McClendon Jr., *Systematic Theology Volume 2, Doctrine* (Nashville 1994), 388.

⁹ *Doctrine*, 391.

onderhouden. Onderhouden is wat anders dan onthouden. Het gaat dus om het in praktijk brengen van het onderwijs van Jezus en in Matteüs verwijst dat naar maar liefst vijf 'onderwijsblokken' die door het evangelie verspreid liggen, waarvan de Bergrede de eerste en de meest gezichtsbepalende is. Die eindigt ook met het nadrukkelijke 'wie deze mijn woorden hoort *en ze doet*, is een wijs mens die bouwt op een rots'. De doop maakt je tot een leerling van deze Meester en brengt je leven onder zijn beslag. Dat is ook de betekenis van het gedoopt worden 'in de naam van' Vader, Zoon en Geest. Daarmee kom je in de invloedssfeer van de Drie-enige God. Je wordt zijn eigendom en zijn naam kwalificeert vanaf nu je bestaan en dus je hele doen en laten. Je zou kunnen zeggen dat je als je uit het doopwater komt het gebied betreedt waar de dingen 'in Jezus' naam gebeuren'. Die naam is de atmosfeer, het klimaat waarin de dopeling leeft en ademt. Zoals Paulus het schrijft aan de Kolossenzen: 'Doe alles wat u zegt of doet in de naam van de Heer Jezus, terwijl u God, de Vader, dankt door hem' (3:17).

De doop heeft dus verstrekkende ethische consequenties. Het gaat om een nieuwe levenswandel, een eigenaarwisseling, een nieuwe gehoorzaamheid. Gehoorzaamheid ook aan datzelfde zedingsbevel waar de doopopdracht uit voortkomt. Wie door de doop discipel wordt is direct zelf aangeworven voor het discipelen maken. De grote doperse prediker Hans Hut die duizenden mensen heeft gedoopt, deed dat altijd onder het voorlezen van de Grote Opdracht, de dopelingen daarmee direct plaatsend onder het mandaat daarvan.¹⁰ In die zin is elke doop een uitzendingsdienst: 'Ga dan henen'!

Huiswerk

Ik heb twee zaken benoemd die onze aandacht vragen als we onze doop (meer) serieus willen nemen. Een grotere bewustwording van wat er in de doop gebeurt, van Gods handelen in de doop. En een grotere aandacht voor de ethische consequenties van de doop, voor de doop als begin van een weg van discipelschap. Als we daar serieus werk van willen maken, dan denk ik dat we vooral huiswerk hebben op het vlak van doopvoorbereiding en doopnazorg en op het vlak van de liturgie. Mag ik daar tot slot enkele suggesties voor doen.

1. Aan de ene kant is er veel voor te zeggen om mensen die de doop aanvragen op zo kort mogelijke termijn te dopen. Bekering en doop liggen vaak te ver uit elkaar en waarom zou je iemand die de stap wil zetten onnodig laten wachten? In sommige gemeenten komt het zelfs voor dat staande de doopdienst een uitnodiging wordt gedaan en mensen zich ter plekke melden en – meestal na een kort gesprek met ouderling of voorganger – direct worden gedoopt. Toch zou ik dat graag de uitzondering laten zijn die de regel bevestigt dat het goed is om mensen een gedegen doopvoorbereiding te geven. Niet alleen omdat er in toenemende mate ook in onze gemeenten sprake is van bijbels analfabetisme, en het dus alleen maar winst is om kandidaten goed onderricht te geven over betekenis en inhoud van het evangelie en dus van de doop, maar ook om een bewuster toeleven naar en diepere doorleving van iemands doop te bevorderen.¹¹ Mijn eigen ervaring met doopvoorbereiding is dat dit echt winst

---

¹⁰ Frank H. Littell, *The Anabaptist View of the Church*, second rev. ed. (Boston 1958), 112.

¹¹ 'The role of catechesis in the process of baptismal preparation is also crucial if we are to avoid trivializing the meaning of baptizing'. Timothy George, 'The Reformed Doctrine of Believers' Baptism' in *Interpretation* 47.3 (1993), 251. Eerder in hetzelfde artikel merkt hij op dat 'the recovery of a robust doctrine of believers' baptism can serve as an antidote to the theological minimalism and atomistic individualism that prevail in many credobaptist churches in our culture'.

oplevert voor zowel dooper(s), dopelingen als betrokkenen daar omheen zoals doopmentoren en dat het een stevig voorsortereffect heeft op het traject na de doop.

2. Daarmee kom ik op mijn tweede suggestie: investeer in discipelschapstrajecten na de doop. Dat kan bijvoorbeeld door mensen te koppelen aan een zgn. doopmentor, waarbij het mes vaak aan twee kanten snijdt: de doopmentor wordt uitgedaagd zich opnieuw bezig te houden met vragen rond eigen geloofsleven, gebedsleven en levensstijl, en groeit dus ook in zijn/haar geloof. Soms leidt dit tot diepe relaties van geloofsverantwoording over en weer, die ook voortduren na het mentoraatstraject. Dat is niet het voorop gezette doel, maar een prima bijeffect. Je kunt natuurlijk ook denken aan gespreksgroepen en of groepscursussen voor na de doop, groeigroepen of hoe je het maar wilt noemen.

3. Mijn derde en laatste suggestie is om ook liturgisch vorm te geven aan de brede betekenis van de doop en haar consequenties. Dat kan op allerlei manieren waarover ik nu niet zal uitweiden, maar waar ik elders over geschreven heb.¹² Schenk daarbij ook aandacht aan vormen van doopvernieuwing waarbij eerder gedoopten een moment van hernieuwde toewijding kunnen doorleven. Teveel baptisten praten over hun doop alleen in de verleden tijd: toen en toen ben ik gedoopt. Daag mensen uit om zich af te vragen welke ontwikkeling ze sindsdien hebben doorgemaakt en hoe ze verder kunnen groeien op die weg. In het prachtige 'dienstboek' van de Britse baptisten wordt de doopdienst liturgisch vormgegeven onder de mooie drieslag 'Renewal of life, receiving the Spirit and commissioning for service'.¹³ Op die manier worden deze aspecten zichtbaar in de doopdienst en dalen ze dieper af in het bewustzijn van dopelingen en gedoopten.

'Baptisten doen het kopje onder'. Ooit hebben we er T-shirts van laten maken en we droegen ze met trots. Het was een slogan met een knipoog en tegelijk zat er een plaagstootje in naar anderen: wij doen het goed of zelfs beter. Maar als dat zo is, dan geldt hier meer dan ooit dat adeldom verplicht. In mijn colleges Baptistica behandel ik nog wel eens een tekst van de Amerikaanse baptistentheoloog John Dagg; een paragraaf uit zijn in 1857 verschenen *Manuel of Theology* die hij 'The Duty of Baptists' heeft genoemd. Hierin betoogt hij dat als wij pretenderen Gods wil het dichtst te naderen als het de uitvoering van de doop betreft (en hij is er zelf van overtuigd dat dit zo is), dat dit dan ook van ons vraagt op andere terreinen God meer te gehoorzamen dan anderen: 'Persons who do not profess to obey God in all things, may, with less pernicious (fataal) effect, neglect his holy precepts; but Baptists ought to be holy in all things. Our profession requires us to be the best people in the world; and it should be our constant effort to walk according to this profession'.¹⁴

Als de doop belichaming is van het evangelie betekent 'kopje onder' inderdaad 'met huid en haar' en daagt het ons uit om met ons hele hebben en houden van A-Z de weg achter Jezus aan gaan. Wat het ook kost. Laten we onze doop serieus nemen.

Ik heb gezegd.

---

¹² Teun van der Leer, 'Dooponderricht en dooprituelen in de Vroege Kerk' in *Soteria* 20.1 (2003), 52-67.

¹³ C.J. Ellis and Myra Blyth (ed.), *Gathering for Worship. Patterns and Prayers for the Community of Disciples* (Norwich 2005), 65.

¹⁴ Geciteerd in Curtis W. Freeman, *Baptist Roots. A Reader in the Theology of a Christian People* (Valley Forge: Judson Press, 1999), 199.